

Juhász Valéria – Radics Márta

Hazánkban használt szókincsmérő eljárások II.

A szövegértési, tanulási képesség meghatározó összetevője a szókincs, ezért a gyerekek szókincsének a feltérképezése hozzásegít a tudatosan tervezhető tanítási, fejlesztői munkához. A tanulmány első része bemutatta a szókincs fejlődésére vonatkozó kutatásokat, majd különböző szókincsvizsgálati módszereket ismertetett. A tanulmány második felében olyan vizsgálatok, eljárások bemutatása következik, amelyek egy-egy komplex nyelvi vizsgálóeljárás részei óvodás korban, iskolába lépéskor, avagy kisiskolás korban. A tanulmány második felében szóolvasó készséget vizsgáló tesztek ismerhet meg az olvasó. A bemutatott eljárások egy része kötelező szűrővizsgálatok részét is képezi. Az egyén szókincsének feltérképezésére irányuló módszerek megismerése azért fontos, mert általuk képet kaphatunk a gyermekek esetleges elmaradásairól, és célzott fejlesztéssel segíthetjük a szövegértési és a tanulási képességének a fejlődését.

Szókincsvizsgáló szubtesztet tartalmazó vizsgálóeljárások

A Kommunikatív fejlődési adattár (KOFA)

A Kommunikatív fejlődési adattár strukturált, írásos szülői kérdőív, a MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (CDI) magyar adaptációja. Célja a nyelvi késés és a nyelvfelépési zavarok korai szűrése a mielőbbi preventív logopédiai intervenció megkezdése érdekében. Alkalmasabbak között a szókincs vizsgálatára is a 8–42 hónapos korú gyermekek esetében (Kas et al. 2010, 2017).

A KOFA-rendszer három részből áll. A KOFA-1 címe: Kommunikatív fejlődési adattár – Szavak és gesztusok. A 8–16 hónapos korú gyermekek nyelvi fejlettségét feltárni hivatott 9 oldalas szülői kérdőív segítségével információt kaphatunk a gyermek által megértett mondatokról, a megértett és produkált szavakról, továbbá a nyelvelsajátítás kezdetén rendkívül fontos nem verbális megnyilatkozásokról, gesztusokról. A kérdőívben például a szülők jelölik be, hogy a leírt mondatok közül melyeket érti a gyermek, vagy a felsorolt szavak közül melyeket érti vagy érti és használja a gyermekük. A KOFA-2 kérdőív a Kommunikatív fejlődési adattár – Szavak és mondatok címet kapta, ugyancsak a szülők töltik ki, és a 16–30 hónapos korú gyermekek lexikai és morfológiai-szintaktikai fejlettségét térképezi fel. A KOFA-1 és a KOFA-2 a 16–30 hónapos gyermekek esetében a teljes szókincs felmérését lehetővé teszi (Kas et al. 2010, 2017).

A 2017/18-as tanévtől az 53/2016 (XII. 29.) EMMI-rendelet 38. §-a előírja, hogy logopédiai vizsgálat keretében el kell végezni a háromévesek beszéd- és nyelvi fejlettségének a szűrését, és ez a gyakorlatban a KOFA-3 eljárással történik. A KOFA-3 a 24–48 hónapos gyermekekre fókuszáló rövidebb, kétoldalas, szülő által kitöltendő szűrőeljárás. Feltérképezi a gyermekek szókincsének a nagyságát, mondatait, nyelvhasználatát, nyelvi hibáikat, azaz a grammatika korai szerveződését vizsgálja. További minőségi elemzési lehetőséget is nyújt a szülő által leírt példamondatokon keresztül (Kas et al. 2010, 2017).

„A Szókincs szekció egy 124 elemű szólistát tartalmaz, melyben a szülő bejelöli a gyereke által expresszíven használt (kimondott) szavakat. Ez a lista úgy lett összeállítva, hogy egyaránt tartalmaz a háromévesek beszédében gyakrabban, illetve ritkábban megjelenő szavakat. Ennek célja az, hogy a szülő válaszai alapján differenciálható legyen az életkornak megfelelő, illetve az attól elmaradó szókincsfejlettség” (Kas et al. 2017: 46). A magyar adaptáció előzetes adatai szerint, 50 fő 1;4–2;6 éves

korú gyerek vizsgálata alapján legalább 50 szavas szókincs szükséges a többszavas kombinációk megjelenéséhez, és 90–100 szót kell tudni a raghasználat megindulásához (Kas et al. 2007).

Iskolába lépő és 1. osztályos gyermekek néhány olvasási-írási alapkészségének a vizsgálata

A Lőrík József és Májericsik Erzsébet által kidolgozott sztenderdizált teszt a beiskolázás előtti és az 1. osztályos, az 5;0–7;5 éves kor közötti gyermekek olvasási-írási alapkészségeinek az érettségét vizsgálja. Célja, hogy a kapott eredmények segítségével időben felismerjük a későbbiekben jelentkező írási és olvasási nehézségek, zavarok kockázatát.

A szerzők az olvasás és az írás elsajátításához szükséges néhány alapkészség vizsgálatára három tesztet állítottak össze: Nyelvi teszt, Hangtani tudatosság teszt és Iskolába lépők írása teszt. A gyermekek szókincsének megismerése szempontjából jelenleg az első eljárás releváns.

A nyelvi teszt három további területet vizsgál (antonimák, főfogalom, grammatikai teszt – ez utóbbiról most nem lesz szó). Az antonimák megnevezése során a gyermeknek hét melléknév és három határozószó esetében kell az ellentétes jelentést megadnia (például: *jó* – *rossz*). A főfogalmak megnevezésében négy hallott szó alapján kell a gyermekeknek a hozzájuk tartozó főfogalmat megadnia (például: *tulipán, rózsa, ibolya, margaréta* – *virág*).

A feladatokban elért pontok meghatározása után hat kategóriába sorolható a gyermekek teljesítménye: magas, átlag fölötti, átlagos, átlag alatti, közepes vagy súlyos elmaradású eredmény állapítható meg. Ez fontos az olvasási és írási zavarok veszélyeztetettségének a megállapításához és a fejlesztő célú terápiás terv meghatározásához is.

A GMP-teszt

A GMP-diagnosztika Gósy Mária által 1984 és 1988 között kidolgozott, 3–13 éves korú gyermekek beszédészlelését és -megértését vizsgáló eljárás. A célja, hogy a beszédfeldolgozási részfolyamatok (hallás, beszédészlelés, beszédmegértés és asszociációk) fejlettségi szintjét meghatározza a korosztályi normaértékeknek megfelelően. A diagnosztika 20 altesztet tartalmaz, amelyből átfedéssel 15 alteszt óvodáskorú, 18 pedig iskoláskorú gyermekek számára készült. A tesztfelvétel ideje óvodásoknál átlagosan 25, iskolásoknál 35 perc (Gósy 1996).

A GMP 11-es feladat szókincs-aktivizálása a mentális lexikonban való fonológiai alapú szókeresést méri. A gyermek feladata, hogy *ma-* és *ke-* szókezdettel gyűjtsön minél több szót, vagyis kötött asszociációs módszert (verbálisfluencia-vizsgálat) alkalmaz a szótalálási próbában. A GMP-diagnosztika használatát akkreditált tanfolyam keretében lehet elsajátítani (feltétel a pedagógiai, a pszichológiai vagy az orvosi diploma).

Vizsgálóeljárás az iskolába lépéshez szükséges fejlettség felméréséhez – A nyelvi fejlettség vizsgálata

Az iskolába lépéshez szükséges fejlettség megállapítását célzó komplex vizsgálóeljárás olyan pedagógiai mérőeszköz, amelyet elsősorban a tankerületi szakértői bizottságok munkatársai számára dolgoztak ki. Az iskolakészültséget 5;6–7;0 éves korú gyermekeknél öt területen méri: az adaptív viselkedés fejlettsége, a mozgásfejlettség, a nyelvi fejlettség, a kognitív fejlettség, a számolás fejlettsége. A nyelvi fejlettség felmérését Kas Bence dolgozta ki. A szerző a beszélt nyelvi képességet és a szövegértést meghatározó nyelvi képességek közé sorolja a szókinccset, így ennek vizsgálata is helyet kapott a feladatsorban. A nyelvi fejlettség felmérése hat feladat elvégzésével történik:

- hallás utáni szövegértés,
- mondatisméltés,

- gyors megnevezés,
- történetfogalmazás,
- fonológiai tudatosság,
- szögördülékenység.

Az egyes elemek önálló, a többi részpróbából leválasztott használatát nem javasolják. Minden feladatot egyéni helyzetben kell elvégezni. A szögördülékenység (verbális fluencia) a szókincs differenciáltságát és a szóaktivizáció képességét méri. A feladat két részre tagolódik, az egyik részben főfogalomhoz tartozó elemek felsorolását kéri, a másik részben pedig meghatározott szempont alapján cselekvések felsorolását várja. A feladatra a gyermekeknek 1 perc áll a rendelkezésükre, a felsorolt szavakat a jegyzőkönyvben rögzíti a vizsgálat vezetője. A helyes válaszokat és a hibákat utólag értékeli. Minden, a kategóriához tartozó szó 1 pontot ér. A példák és a megismételt szavak nem érnek pontot. A kategóriához nem tartozó szavak szintén hibás válasznak számítanak (Kas 2015).

Diagnosztikus fejlődésvizsgáló rendszer

A DIFER-teszt 4–8 évesek iskolaérettségét vizsgáló tesztrendszer. Hét elemi alapkészséget mér. Ezekben belül a relációs szókincs-tesztet használják a szókincs feltérképezésére. A teszt vizsgálja a relációs szókincsbe tartozó az irányhármasságot (hol, honnan, hová) jelölő térbeli kifejezések (ragok, névutók), időbeli kifejezések (évszakok, napszakok, életkor), hasonlósági viszonyok (legkisebb, fiatalabb, hosszabb), igeikötők és mennyiségi kifejezések (sok, kevés, számos, páros) megértését. A relációs szavak mérésére az eszköz négy tesztváltozatot tartalmaz, amelynek mindegyikében csupán a megértést várja el a vizsgált gyermektől, mert rámutatásos választ kér. A tesztet pedagógusok használhatják a gyermekek alapkészségeinek a felmérésére (Fazekasné Fenyvesi et al. 2002).

Kognitívprofil-teszt

A Gyarmathy Éva által fejlesztett, ingyenesen hozzáférhető és szabadon felhasználható Kognitívprofil-teszt a gyerekek kognitív képességeit méri. Célja, hogy segítsen feltárni azokat a faktorokat, amelyek szerepet játszhatnak az iskolai elmaradást kiváltó okok azonosításában, a tanuló erősségeinek és gyengeségeinek a feltérképezésében, a fejlesztés irányának és módszereinek a kiválasztásában, és segítséget jelenthet a szakembereknek a képességvizsgálatokban. A szerzőnek az a célja, hogy megfelelő felkészítés mellett olyan iskolák pedagógusai is alkalmazni tudják a tesztet, ahol a tanulók egyéni képességeinek a megismerésére nem áll rendelkezésre megfelelő számú gyógypedagógus és/vagy pszichológus (Gyarmathy 2009). A teszt háromféle formában vehető fel. A hagyományos és a vetítéses papír-ceruza feladatlapok ingyenesen letölthetők (1), de az interneten is kitölthető a feladatsor (2).

A teszt négy korosztály számára készült: 5–7 év, 7–9 év, 9–12 év és 12 év felett. A feladatok közül itt csak a szókincsteszt, illetve a főfogalomteszt leírása következik. A szókincset vizsgáló példafeladatban a gyerekek egymás mellett látnak öt szót leírva, például:
CSISZÓ ZSÁRÓ CSIKÓ BILÚ CSÉKE
Be kell karikázniuk ezek közül az értelmes szót. A feladat megoldására 5 perc áll a rendelkezésükre (1. táblázat).

1. táblázat
Szófelismerési feladat (Forrás: Kognitívprofil-teszt)

pereng	kréteg	kerbens	kéreg	szegemő
megszágja	beszegte	átderez	kiszérez	elszélyez

A főfogalom vizsgálatában két felolvasott, mellérendelt fogalom alapján kell a közös főfogalmat megnevezni. Például: *galamb* és *rigó*, a főfogalom a *madár*. A tesztfeladatban szereplő szópárok például: *hegedű, trombita; ceruza, kréta; ing, harisnya; fül, orr*.

A szókincs és a verbális megértés vizsgálata az intelligenciatesztekben

A WISC–IV gyermekintelligencia-teszt (Wechsler Intelligence Scale for Children – Forth Edition) a 6–17 éves, általános iskolás korosztály intellektuális képességrendszerének a vizsgálatára kidolgozott, adaptált eljárás, amelyet kizárólag pszichológusok alkalmazhatnak. Az elvégzett szubtesztek eredményei alapján négy index számolható ki: a verbálistmegértés-index (Vml), a perceptuáliskövetkeztetés-index (Pkl), a munkamemória-index (Mml) és a feldolgozássebesség-index (Fsl). Ezek alapján megadható a teljes IQ. A verbális megértés 3 szubtesztet tartalmaz: Közös jelentés, Szókincs, Általános megértés, valamint kiegészítő, helyettesítő próbaként jelennek meg az Általános ismeretek és a Szótalálás szubtesztek. A felsoroltak közül a Közös jelentés, a Szókincs és a Szótalálás feladatok utalnak az adott egyén szókincsére, ezért az alábbiakban csak ezeket a feladatokat részletezzük.

A Közös jelentés alapszubteszt 23 itemet tartalmaz, a vizsgált személynek egyszerű tárgyakra vagy fogalmakra vonatkozó két szó alapján kell a közös fogalmi jegyet, tulajdonságot megállapítania (Bass et al. 2008; Nagyné et al. 2007). Egy példa: „Miben hasonlít egymáshoz a piros és a kék? Mi mind a kettő?” (Nagyné et al. 2008: 61). „A feladat a verbális gondolkodásra és fogalomalkotásra, az auditív készségre, az emlékezetre, a lényeges és nem lényeges tulajdonságok megkülönböztetésének képességére és a verbális kifejezőkészségre épül” (Bass et al. 2008: 85).

A Szókincs alapszubteszt 36 itemet (4 képes és 32 verbális) tartalmaz. A gyermeknek a képes feladatoknál egyszerű tárgyképeket kell megneveznie egy szóval. A kép nélküli, verbális itemek esetében definiálnia kell azokat a szavakat, amelyeket a vizsgáló olvas fel neki (Bass et al. 2008; Nagyné et al. 2007). Például: „Mi a tányér?” A 9–16 év közöttieknek a szavak szóalakját is meg kell mutatni szókérdőíven (Nagyné et al. 2007). „A Szókincs szubteszt a gyermek szóismeretét és verbális fogalomalkotó készségét, valamint általános tudását, tanulási készségét, hosszú távú emlékezetét és nyelvi fejlettségi szintjét méri. A feladat során a gyermek használja még a hallásészlelési és megértési, a verbális felfogó, az elvont gondolkodási és a verbális kifejezőkészségeit (Bannatyne 1974; Cooper 1995; Kaufman 1994; Sattler 2001 idézi Nagy et al. 2007: 20).

A szótalálás kiegészítő szubteszt 24 feladatot tartalmaz, amelyben a vizsgált személynek a vizsgálatvezető által körülírt fogalmat kell meghatározni, megnevezni. „A gyermek a rávezető mondatok sora alapján beazonosítja és megnevezi a bemutatott tárgyat, fogalmat” (Nagyné et al. 2008: 160). Például: „Játsszunk egy kitalálós játékot! Mondd meg, hogy mire gondolsz! Ez egy állat, ami azt mondja „vau”. Mi ez?” (Nagyné et al. 2008: 162).

Olvasásvizsgáló eljárások

Szó? Nem szó? 2–4. osztályos gyermekek szóolvasás-megértésének a vizsgálata

A sztenderdizált eljárás az olvasott szavak megértését vizsgálja, amelynek alapján következtetéseket vonhatunk le a gyermekek olvasásfejlettségével kapcsolatban. A tesztben a tanulóknak szavakat kell elolvasniuk, majd döntést hozni arról, hogy az adott szó létezik-e a nyelvünkben, vagy sem. Az eredmény alapján képet kapunk arról, hogy az olvasott szavak léteznek-e a tanuló mentális lexikonában. „A gyermek véleményének kialakításában több tényező is szerepet játszik:

- egyrészt pontosan el kell olvasnia és emlékezetében tartania a szót, majd
- nyelvtudására (grammatikai-lexikai tudására) támaszkodva azt is meg kell ítélnie, hogy az éppen olvasott példányt csak ő nem ismeri-e, de ettől függetlenül lehet ilyen szó a nyelvünkben, végül
- mindezek alapján meg kell hoznia a (lexikai) döntést” (Lőrök 2015).

A teszt három önálló, egyenértékű feladatlapot tartalmaz, amelyeket egyéni és csoportos formában is fel lehet venni. Egy feladatlap huszonöt egységet tartalmaz. Az egységek egymás alatt, sorokban helyezkednek el, soronként négy összetett szót vagy álszót tartalmaznak. A tanulóknak arról kell döntést hozniuk, hogy az olvasott összetett szó valódi vagy sem. Jelölni kell, ha talál nem igazi szót. Előfordulhat, hogy egy sorban minden szó igazi. A 2. táblázatban láthatunk példát a feladatokra.

2. táblázat
A szóolvasás-megértésének vizsgálata

☐ rózsaszál	☐ rózsacsokor	☐ rózsaszín	☒ rózsalakás
☐ pótkocsi	☐ babakocsi	☐ gépkocsi	☐ sportkocsi
☐ ünnepnap	☒ hétfőnap	☐ hétköznap	☐ vasárnap

Egyéni felvétel során mérjük az olvasási időt, amelyet össze tudunk hasonlítani az átlagos feladatmegoldási idővel. A feladat értékelése a feladatban elért összpontszám alapján a tanuló osztályfokának megfelelően történik. A gyermekek szóolvasási teljesítményét mennyiségi szempontból hat kategóriába sorolhatjuk: magas, átlag fölötti, átlagos, átlag alatti, közepes vagy súlyos elmaradású eredmény állapítható meg. A teszt lehetőséget nyújt a hibás választípusok további elemzésére is, amely alapján további következtetéseket vonhatunk le a vizsgált gyermek szókincsével kapcsolatban.

Nagy József szóolvasó készséget mérő tesztje

Nagy (2004) szóolvasó készséget mérő tesztje 10 db ekvivalens változattal rendelkezik, mindegyikben 500 szóval, amelyek azonos arányban tartalmaznak különböző gyakoriságú szavakat. A tesztek felépítése azonos, négyfajta feladattípust használ: azonos mennyiségben tartalmaztak címszóolvasást (C), toldalékoszó-olvasást (T), szinonimaolvasást (S) és szójelentés-olvasást (J) mérő feladatokat. A 10 címszóolvasási részteszt összesen 250 feladatot, feladatonként négy különböző szó olvasásvizsgálatát teszi lehetővé, azaz a 10 tesztváltozatban összesen 1000 címszó olvastatására kerülhet sor.

A címszóolvasási feladatban négy címszó közül kell a képhez illőt kiválasztani. Van, hogy több megoldás is jó, van, hogy egyik sem, így mind a négy címszóról döntést kell hozni, hogy illeszthető-e / kapcsolható-e a képhez. Például két gombához a következő szavakról kell döntést hozni: *szelet, kísér, gomb, fiú*. Ezek egyike sem illik a képhez, ezért át kell húzni a választ.

Ugyanezt a feladattípust használja a toldalékos szavak olvastatásánál is. Például a képen van egy tükrörtojás, a hozzáillesztett szavak a *türelmes, az addigra, a csökken* és a *lapos*, amelyek közül csak az utóbbi illik a képhez.

A szinonimaolvasási feladatánál két-két szóról kell eldönteni, hogy van-e párja. A kisbetűs szavak például a) *benzin* és b) *felcserél*, a hozzá illesztett nagybetűsek a ZÚZMARA és a HELYETTESÍT. A *benzin* a) betűjét át kell húzni, mert nem párja sem a *zúzmará*, sem a *helyettesít*, a *felcserél* szót pedig be kell karikázni, mert van párja.

Az utolsó feladattípus a szójelentés-olvasás, amelyben a definíciókhoz, a szókapcsolatokhoz (5 db) kell szavakat (5 db) párosítani, ha van párjuk. Például: *ígér, ahova, nagymama, számóca, kivág* szavak valamelyikéhez illik-e az, hogy a) *földi eper*, b) *sorba ültetett fák összessége*, c) *kecsegtet valamivel*, d) *otthonos berendezésű* és e) *nő, akinek unokája van*.

Az elemi olvasáskészség mérése

Az Országos készség- és képességmérésekre a 2005/2006–2011/2012 közötti minden tanév májusában került sor. A 4. évfolyamos országos mérés a tanulás, az értelmi fejlődés szempontjából alapvető jelentőségű készségek és képességek diagnosztikus, kritériumorientált felmérését szolgálta. A diákok elemi olvasáskészségét három feladattípussal méri: képes szóolvasás, szinonimaolvasás és szójelentés-olvasás. A teljes tesztváltozat elemi olvasáskészség feladatcsoportja önállóan is felvehető, és kiértékelhető egyéni és csoportos formában is.

KÉPES SZÓOLVASÁS 05 1				
Amelyik szó jelentése illik a képre, annak sorszámát karikázd be, amelyek nem, annak sorszámát húzd át!				
PÉLDÁK: Lehet, hogy mind a négy számot át kell húzni. Lehet, hogy mindet be kell karikázni. Az is lehet, hogy egyet vagy néhányat kell bekarikázni, és a többit át kell húzni.	1. összeállít 2. mondani 3. kötelesség 4. legtöbbet	5. repülő 6. lebeg 7. repül 8. bogár	9. szakáll 10. sereg 11. falu 12. áll	13. ülésen 14. megtanít 15. nyitva 16. muzsikál
1. szánkó 2. bokor 3. sovány 4. zsák	5. faszor 6. előtti 7. napi 8. kód	9. város 10. illat 11. főnök 12. ing	13. szanatórium 14. levelezőlap 15. etető 16. vihar	17. csokoládé 18. kukorica 19. óriás 20. varjú
21. edény 22. répa 23. főz 24. bocsk	25. színpad 26. sápadt 27. vita 28. gát	29. csillog 30. sorol 31. édes 32. méz	33. számítás 34. szoba 35. adat 36. ágyc	37. órdög 38. unoka 39. pokol 40. kanál

1. ábra

Az Országos készség- és képességmérés képes szóolvasási feladatának a részlete (3)

A képes szóolvasási feladatban a tanulóknak döntést kell hozniuk arról, hogy a kép mellett felsorolt négy szó közül hány szó jelentése illik a képhez. Előfordulhat az is, hogy mind a négy szó illik, de az is, hogy egyik sem. A képes szóolvasási feladatban összesen 100 pont szerezhető.

SZINONIMAOLVASÁS 05 2				
Hasonlítsd össze a kisbetűs és a NAGYBETŰS szavakat! Amelyik kisbetűs szónak van hasonló jelentésű NAGYBETŰS megfelelője, annak sorszámát karikázd be, amelyeknek nincs, annak sorszámát húzd át!				
PÉLDÁK: Négyféle megoldás lehetséges:	1. gyenge 2. madzag ZSINEG ERŐTLEN	3. locsog 4. aláírás FECSEG ILLUSZTRÁCIÓ	5. benzin 6. felcserél ZŰZMARA HELYETTESÍT	7. jelzőlámpa 8. kevély LOMPOS ÖSSZEKÖT
1. elfelejt 2. ekkor KÖZEL MEGFELELNEK	3. megszűnik 4. kíváncsi HITEL ELMŰLIK	5. jár 6. viharos MEGJELÖL HEVES	7. sport 8. kiállítás BARLANG KÖZTÁRSASÁG	
9. feladat 10. kiszalad TÉTELES ELŐVESZ	11. borul 12. gyöngy DÖL ÖSSZEG	13. tisztelt 14. beír TÉTOVA GYERE	15. költ 16. arrább ODÁBB KIFIZET	
17. jutalom 18. ajánl KOSZORÚ KÍNÁL	19. adag 20. hadar UN TETSZIK	21. centrum 22. írógép KÖZPONT FÁRASZTÓ	23. elvisel 24. bevall MEGGYŐZŐDIK VÉGREHAJT	

2. ábra

Az Országos készség- és képességmérés szinonimaolvasási feladata (4)

A szinonimaolvasásos feladat az olvasás mellett szintén megköveteli az olvasott szó jelentésének azonosítását is. A vastagon keretezett táblázatban található a megoldás példái. A két kisbetűs szó szinonimáit keressük a nagybetűs szavak között. E feladattípusban összesen 24 pont szerezhető.

SZÓJELENTÉS-OLVASÁS 05 3	
<p>Keressd meg, hogy a jelentésnek (a kisbetűs szavaknak) megfelelő szó van-e a NAGYBETŰS szavak között! Ha van, karikázd be a jelentés (a kisbetűs szavak) sorszámát, ha nincs, húzd át!</p>	
<p>Lehet, hogy mind az öt számot át kell húzni. Lehet, hogy mindet be kell karikázni. Az is lehet, hogy egyet vagy néhányat kell bekarikázni, és a többi át kell húzni.</p>	<p>Példa:</p> <p>① 'földleper' ② 'sorba ültetett fák' ③ 'kecsegtet' ④ 'otthonos berendezésű' ⑤ 'nő, akinek unokája van' IGÉR, AHOVA, KIVÁG, SZAMÓCA, NAGYANYA</p>
<p>1. 'a Nap lenyugvásának iránya' 2. 'szavakkal érthetővé változtat' 3. 'elhárítja a veszélyt' 4. 'regionális pályázat' 5. 'mostantól fogva' EZUTÁN, CSUKLÓ, MEGMENT, KIFEJEZÉS, NYUGAT</p>	<p>6. 'a kornak megfelelő változat létrehozása' 7. 'veres hajsziñű' 8. 'zavaros vallomás' 9. 'rettek, uborka, zöldség' 10. 'a görög ábécé első betűje' ALFA, FEBRUÁR, MÍG, MODERNIZÁCIÓ, MELL</p>
<p>11. 'maszek utazás vége' 12. 'egyik személy sem' 13. 'megmos, takarít, megtakarít' 14. 'az állam alaptörvényeinek összessége' 15. 'másnak kárt okoz, árt' ALKOTMÁNY, FRANCIA, GONOSZ, SENKI, TOVÁBBTANUL</p>	<p>16. 'hatóság által elrendelt' 17. 'az állam pénzügyeit irányító személy' 18. 'tejszínből kőpült zsiradék' 19. 'sok lépcső' 20. 'teljes terjedelmében' EGÉSZEN, FELUGRIK, HIVATALOS, MŰVÉSZET, VAJ</p>
<p>21. 'korsószerű ivóedény' 22. 'többször látott és felismerni vél' 23. 'minden népre kiterjedő' 24. 'nem egyszer mondom, mert ...' 25. 'írásos utasítás' ELŐÍRÁS, ISMERŐS, MINTEGY, NEMZETKÖZI, MOHA</p>	

3. ábra

Az Országos készség- és képességmérés szójelentés-olvasási feladata (5)

A szójelentés-olvasási feladatban az öt kisbetűs definíció és az öt nagybetűs szó közötti megfelelést kell keresni, amely ebben az esetben is feladatleírással és példával kezdődik. A szójelentéses feladattípusban összesen 25 pont szerezhető.

A feladatok megoldásában összesen 149 pontot szerezhetnek a tanulók. A feladatlapon megoldására számtal időt is fel kell tüntetni a feladatlapon. A tesztfüzetek, a javítókulcsok és az eredmények mindenki számára hozzáférhetők az Oktatási Hivatal honlapján.

Összegzés

A tanulmány elsődlegesen a gyermekek szókincsére helyezte a hangsúlyt, mert ennek nagysága meghatározza a szövegértési, tanulási képességeiket. A rendszeresen olvasó gyerekek szókincsé másfél vagy akár jóval több évvel is megelőzheti kortársai szókincsét, és ez nem elhanyagolható előny az iskolai teljesítményeknél. A tanulmány bevezető része arra mutatott rá, hogy a szókincsfejlesztésnek kiemelt fókuszba kell kerülnie az iskolai nevelés-oktatás minden szintjén és területén. A megfelelő szókincs ismerete nélkül a gyerekek nem tudnak eredményesen boldogulni az iskolában a tankönyvi szövegekkel. A hétköznapi szövegek megértéséhez szükséges kritikus, 5000-es nagyságrendű szókincs (Nation–Waring 1997; Nagy 2004) és a Varga (é. n.) által a tankönyvi (3–8. osztályig) szövegek vizsgálatában talált átlagos 40 000-es szókészlet igen távol állnak attól, hogy sikeres tanulók legyenek az iskolákban.

Ahhoz, hogy a szókincsfejlesztő munka tudatos és hatékony legyen, ismernünk kell a gyermekek szókincsének a nagyságát, minőségét és esetleges hiányait. A tanulmány ennek érdekében hazai szókincsmérő, -vizsgáló eljárásokat mutatott be, amelyek különböző életkorokban és több szempontból igyekeznek felmérni az esetleges szókincsbeli elmaradásokat. Egyes teszteknel plusz információhoz

jutunk az eredmények értékeléséhez megadott időintervallumokhoz való viszonyítással, ha mérjük a vizsgálat alatt a feladat-végrehajtási időt.

A bemutatott szókinccstesztek egy része hívóképalapú, más része hívószóalapú eljárást alkalmaz, illetve egy teszt esetében volt szó definícióalapú megnevezésről (WISC-IV). Hívóképalapú aktív szókinccs mérésére alkalmas a fogalom denotatív, szóbeli megnevezésével a LAPP-teszt (5–7,11), a WISC IV és a Gardner-féle teszt is, amely a konkrétól az egyre absztraktabb fogalmakig mér (2;0–11;11). A Meixner-féle vizsgálat is hívóképalapú szóbeli megnevezéssel dolgozik (a munkamemóriát is dolgoztatva), itt a fókusz a szótanulási képességre helyeződik (4–18). A DIFER (4–9) relációszókinccs-tesztje képekre való rámutatással dolgozik, két vagy több lehetőség közül kell kiválasztani a vizsgálatvezető által mondott szónak megfelelő képet, amelyhez így elegendő a passzív szókinccs ismeret. Nagy József szóolvasó tesztje, illetve az elemi szóolvasó teszt (alsós korosztálytól) is hívóképalapján méri a szókinccset, de olvasás útján kell kiválasztani a felsorolt szavak közül a képhez illeszkedő fogalmakat, ez inkább passzív szókinccsmérő eljárás.

A bemutatott tesztek másik része a hívószóalapú vizsgálóeljárást alkalmazza. Az iskolába lépő és 1. osztályos gyermekek néhány olvasási-írási alapképességének vizsgálatára szolgáló nyelvi tesztben (5–7,5) hívószóhoz kell antonimát vagy a felsorolt szavak fölérendelt fogalmát megadni. A WISC IV-ben (6–17) két szó közös fogalmi jelentését kell megmondania a gyermeknek, illetve a vizsgálatvezető körülírása alapján meg kell mondania a körülírt fogalmat. A GMP 11-ben (3–13) fonológiai alapú verbálisfluencia-feladatban kell minél több szót szóban megnevezni a megadott kezdőszótagokkal. A Vizsgálóeljárás az iskolába lépéshez szükséges fejlettség felméréséhez elnevezésű eszköz nyelvi fejlettséget mérő feladatsora (5;6–7;0) szemantikai alapú verbálisfluencia-feladatot alkalmaz. A Peabody-tesztben (2;6–11) hívószóhoz kell illeszteni, kiválasztani a hozzáilleszkedő képet. Írásbeli válaszok alapján mér szókinccset a Mill Hill-teszt (serdülőkortól), a hívószónak megfelelő szinonimát kell kiválasztani olvasás útján. A Kognitívprofil-teszt is olvasás által mér írásbeli válaszokkal. A Szó *nem* szó elnevezésű (alsó tagozatosoknak szóló) tesztben olvasott összetett szavakról kell eldönteni, hogy létezik-e az olvasott szó, vagy sem. Szintén olvasás útján mér Nagy József szóolvasó tesztje, valamint az elemi szóolvasó teszt (alsós korosztálytól), ahol két szóhoz kell megtalálni, hogy a felsorolt szavak közül van-e valamelyiknek szinonimája, illetve egy másik feladatban talál-e adott szavakhoz megfelelő körülírást.

A KOFA-teszteknél a szülő által bejelölt szókinccshasználatra, megértésre hagyatkozik a mérés, vagyis arra, hogy a szülő mit nyilatkozik arról, hogy az adott szót gyermeke már érti-e, használja-e, vagy sem.

A fent bemutatott tesztek használata idejében feltárhatja azokat a szókinccsbeli hiányosságokat, amelyek ismeretében egy tudatosabb fejlesztő munkával hatékonyabban lehet segíteni a gyerekek szövegértési és tanulási képességének a fejlődését.

Irodalom

- Bannatyne, Alexander 1974. Diagnosis: A note on recategorization of the WISC scaled scores. *Journal of Learning Disabilities* 5: 272–273.
- Bass László – Kő Natasa – Kuncz Eszter – Lányiné Engelmayer Ágnes – Mészáros Andrea 2008. *Tapasztalatok a WISC-IV gyermek intelligenciateszt magyarországi standardizálásáról*. Educatio Társadalmi Szolgáltató KHT. Budapest.
- Cooper, Shawn 1995. *The clinical use and interpretation of the Wechsler intelligence scale for children*. 3rd ed. Charles C. Thomas. Springfield, IL.
- Fazekasné Fenyvesi Margit – Józsa Krisztián – Nagy József – Vidákovich Tibor 2002. *Differenciált fejlődésvizsgáló rendszer 4-8 évesek számára*. OKÉV. Budapest.
- Gósy Mária 1996. *GMP-diagnosztika. A beszédészlelés és a megértés folyamatának vizsgálata, fejlesztési javaslatok*. Nikol Kkt. Budapest.

- Gyarmathy Éva 2009. Kognitív Profil Teszt. *Iskolakultúra* 3–4: 60–73.
- Kas Bence 2015. A nyelvi fejlettség felmérése. In: Torda Ágnes (szerk.) *Vizsgálóeljárás az iskolába lépéshez szükséges fejlettség felméréséhez. Kézikönyv a felméréshez.* Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest.
- Kas Bence – Lőrík József – Bertalan Regina Frida 2017. A korai nyelvi-kommunikációs fejlettség új mérőeszköze, a MacArthur-Bates Kommunikatív Fejlődési Adattár 3. (KOFA–3) alapjai és gyakorlati alkalmazási lehetőségei. *Logopédia* 2. 1: 43–56. http://real.mtak.hu/72617/1/Logopedia_2017_1_u.pdf. (2018. november 29.)
- Kas Bence – Lőrík József – Szabóné, Vékony Andrea (szerk.) 2007. *A nyelvi fejlődés megismerése korai, szülői kikérdezéssel alapuló eljárással.* Előadás a VII. Országos Neveléstudományi Konferencián. Szeged.
- Kas Bence – Lőrík József – Szabóné Vékony Andrea – Komárominé Kasziba Henrietta 2010. A korai nyelvi fejlődés új vizsgálóeszköze, a MacArthur-Bates Kommunikatív Fejlődési Adattár (KOFA) bemutatása és validitási vizsgálata. *Gyógynevelés Szemle* 38: 2. https://www.prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=32&jaid=469 (2018. november 29.)
- Kaufman, Alan S. 1994. *Intelligent testing with the WISC-III. and WPPSI-R assesment.* Wiley. New York.
- Lőrík József 2015. *Szó? Nem szó? 2–4. osztályos gyermekek szóolvasás-megértésének vizsgálata.* Educatio Társadalmi Szolgáltató KHT. Budapest.
- Nagy József 2004. A szóolvasó készség fejlődésének kritériumorientált diagnosztikus feltérképezése. *Magyar Pedagógia* 2: 123–142.
- Nagyné Réz Ilona – Lányiné Engelmayer Ágnes – Kuncz Eszter – Mészáros Andrea – Mlinkó Renáta 2007. *WISC–IV Technikai és értelmező kézikönyv.* OS Hungary Tesztfejlesztő Kft. Budapest.
- Nagyné Réz Ilona – Lányiné Engelmayer Ágnes – Kuncz Eszter – Mészáros Andrea – Mlinkó Renáta 2008. *WISC–IV Tesztfelvételi és pontozási kézikönyv.* OS Hungary Tesztfejlesztő Kft. Budapest.
- Nation, Paul – Waring, Robert 1997. *Vocabulary size, text coverage and word list.* <http://www.robwaring.org/papers/CUP/cup.html>. (2018. június 22.)
- Sattler, Jerome M. 2001. *Assesment of children: Cognitive applications* (4th ed.). J. M. Sattler. San Diego, CA.
- Varga Kornél é. n. *Tankönyvek szókészlete.* A Szókincsháló szakosztály videós kutatási beszámolója 99 általános iskolai tankönyv szókészletéről. http://www.szokincshalo.hu/video_osszefoglalo.php (2017. december 2.)
- (1) A kognitívprofil-teszt letölthető feladatlapjai. <http://www.diszlexia.hu/kptest> (2018. november 29.)
- (2) A kognitívprofil-teszt interneten kitölthető feladatlapjai. <http://kognitivprofil.hu/> (2018. november 29.)
- (3) Az Országos készség- és képességmérés képes szóolvasás feladatának részlete. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2012/05515_fuzet.pdf (2018. november 29.)
- (4) Az Országos készség- és képességmérés szinonimaolvasás feladata https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2012/05515_fuzet.pdf (2018. november 29.)
- (5) Az Országos készség- és képességmérés szójelentés-olvasás feladata https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2012/05515_fuzet.pdf (2018. november 29.)

Juhász, Valéria – Radics, Márta
Techniques used for vocabulary assessment in Hungary

Vocabulary is a key component of text comprehension and learning competences. Therefore, exploring children's vocabulary contributes to conscious teaching and development work. The first part of the study introduced research on vocabulary development. Then various vocabulary testing techniques were described. The second part of the study presents procedures that are part of complex linguistic investigations at kindergarten age, at school entry or at primary school. In the second part, tests to measure word recognition skills are introduced. Some of these tests are now part of compulsory screening tests. It is important to know methods for exploring the individual's vocabulary because children's possible deficiencies may be revealed, and targeted development may contribute to the development of text comprehension and learning competences.

Kulcsszók: szókincs, szókincsvizsgáló eljárások, szókincsmérés, szövegértés, tanulási képesség, tankönyvi szakszavak

Keywords: vocabulary, techniques for vocabulary assessment, measuring vocabulary, text comprehension, learning competence, textbook terminology

Az írás szerzőiről

Juhász Valéria

docens, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged

juhaszvali[kukac]gmail.com

Radics Márta

gyakorlati oktató, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet, Szeged

radicsmarta[kukac]gmail.com